

Teoretisanje o detinjstvu

*Alison Džejms, Kris Dženks i Alan Prout**

Prevažna preokupacija ove knjige predstavlja pronalaženje analitičkog okvira koji bi delovao i na konsolidovanju pregršti studija o detinjstvu koje danas niču, kao i da pokaže puteve i putokaze za razvoj budućeg proučavanja u ovoj oblasti. Međutim, kao naučnici društvenih nauka, izrazito smo svesni dvoseklosti posledica jednog takvog nastojanja. U izvesnom smislu, takvo obeležavanje teritorije je uvek korisno. Ono pruža strukturisanost, sigurnost i konsolidaciju istraživačkoj zajednici koje njenim pripadnicima odgovara. Može omogućiti jedinstvo svrhe, prošireni fond znanja preko 'kritične mase', ujedinjenje tema pomoću kojeg se može udovoljiti zahtevima za istraživanje korisničkih grupa i, konačno, jedan spoljašnji identitet, profesionalizaciju i status preko solidarnosti u pod-disciplini. Sve ove posledice su, naravno, društveni, i svakako, etnometodološki rezultati i prakse koji su obuhvaćeni u okviru Kunove (Kuhn) zamisli paradigme: naučna paradigma '...označava čitavu konstelaciju uverenja, vrednosti, tehnika i tako dalje, koje dele članovi jedne date zajednice' (Kun, 1974: 239**).

Međutim, paradigme nisu naprosto društvena pravila postupanja koja drže zajednicu na okupu putem spontanosti i naklonosti. Paradigme isto tako sadrže duboko ukorenjene pretpostavke i principe, i epistemološke i ontološke, što je sam Kun oštroumno istakao: '...koji su to fundamentalni entiteti od kojih je sastavljen univerzum? Kako ti entiteti deluju jedan na drugog i na naša čula?*** Koja se pitanja o takvim entitetima mogu legitimno postaviti i koje se tehnike mogu upotrebiti u traženju rešenja?' (Ibid., str. 44). Paradigme obezbeđuju saznanje o onome što stvarno i zapravo konstituiše neki fenomen, a takođe i o najboljem i najprikladnijem načinu da se sazna nešto više o tom fenomenu. Dakle, u tom smislu ti principi pružaju kontrolu, ako ne i ograničenje, i njihovo aktiviranje je, u najfundamentalnijem smislu, političko. To je druga, možda manje poželjna, posledica našeg nastojanja.

Ipak, mada kao autori ove knjige nismo sumnjičavi u pogledu našeg znanja u oblasti proučavanja detinjstva, ili svakako našeg združenog udela u utiranju puta tom području putem postavljanja nekih od njenih perimetara (Jenks, 1982b; James & Prout, 1990b), ovde naša zajednička svrha *nije* donošenje zakona i zaključivanje. Naprotiv, kao što smo nastojali da demonstriramo u prethodnim poglavljima, deo naše intencije je upravo da potražimo i otkrijemo mehanizme putem kojih se takva ograničenja postavljaju našem razumevanju detinjstva, i redom se institucionalizuju u oblik uobičajenog znanja. Na primer, istražili smo principe izvesnosti pomoću kojih ljudi iz zapadne kulture 'znaju' da su deca prirodna, univerzalna, stvorenja koja, na kraju, naprosto 'odrastu'! U isto vreme, skrenuli smo pažnju na ogromnu građu literature koja je napisana sa interesovanjem za istoriju i kulturnu specifičnost detinjstva, koja ukazuje da sociokulturni kontekst u kome je 'prirodno' dete živelo i živi, poprilično varira. Fenomenološki ishod ove temeljno dokumentovane dijahrone nepostojanosti je priznavanje da koncepti detinjstva nisu konstantni. Stoga se, kao jedan društveni status, detinjstvo mora prepoznati i shvatiti preko uobičajenih i nastupajućih kolektivnih percepcija koje su utemeljene u menjanju

* Allison James, Chris Jenks and Alan Prout, "Theorizing Childhood", iz: A. James, Ch. Jenks and A. Prout, *Theorizing Childhood*, Oxford: Polity Press, 1998: 195-219 (prim. prev.)

** Prevod je preuzet iz: Tomas Kun, *Struktura naučnih revolucija*, Beograd: Nolit, 1974, prevod: Staniša Novaković (prim. prev.)

*** Zapravo bi trebalo da stoji »na koji način«, ili »u kom smislu«, s obzirom da je u originalu »in what sense« (prim. prev.)

politike, filozofije, ekonomije, socijalne politike, ili nečega drugog. Ta spoznaja je glavno obeležje ove knjige: insistira se da moramo zamisliti dete unutar širokog kulturnog konteksta.

Međutim, u isto vreme, područje detinjstva preplavljeno je uverljivim idejama koje su nas, tokom vremena, opteretile jednom naročitom vizijom deteta. To je, konačno, potkopalo našu sposobnost da teoretišemo o detinjstvu u uslovima kasne modernosti koje se ubrzano transformišu, što je kobna posledica iz dva razloga: jedan, to što bismo mogli delovati na današnju decu neprimerenim skupom očekivanja i zahteva; i drugo, to što se izlažemo opasnosti da ostanemo nepromišljeni u našem istraživanju koje se tiče našeg vlastitog odnosa sa decom. Kao što nas je upozorio Rajt Mills (C. Wright Mills) pre više od pedeset godina, izostanak kritičke refleksivnosti u našem pristupu društvenom svetu može dovesti do normalizovanja naše teme i rutinizovanja naše metodologije i nivoa razumevanja. Pišući sa zabrinutošću zbog samodopadanja teoretičara rane devijantnosti, on je izložio da 'analiza priručnika iz oblasti društvene dezorganizacije razotkriva uobičajeni način razmišljanja koje je podložno društvenom imputiranju. Shvatanjem društvene orijentisanosti ove opšte perspektive, možemo razumeti zašto su mislioci iz ove oblasti morali da izaberu i obrade probleme na takav način' (Mills, 1943: 47).

Iako ovim ne navodimo na pomisao da savremeno proučavanje detinjstva treba tako strogo optužiti, ipak bismo želeli da ukažemo na potrebu neprestane obazrivosti u pogledu vrste pažnje koju posvećujemo rastućoj građi našeg znanja. Dakle, druga istaknuta tema u ovoj knjizi je da se naši problemi moraju osmisliti analitički umesto što se naprosto prihvataju kao poteškoće ili dileme koje proizlaze iz savremene prakse. Kako smo već naveli na početku, deca su postala glavno sporno pitanje našeg doba. Nacije investiraju u obrazovnu i moralnu budućnost, a preokupacije javnosti obiluju pitanjima zaštite, prava i državljanstva što se tiče mladih. Vrlo je lako uplesti se u žestoko preterivanje u pogledu pedofilije, zlostavljanja dece, dečije pornografije, dečijeg kriminaliteta ili čak neprekidnog političkog poprišta borbe stranaka u vezi sa obrazovnim standardima: sve su to 'prava' pitanja današnjice i čini se da zahtevaju trenutni odgovor, ili makar mišljenje.

Osvrtanjem na ovakve zahteve za istraživanjem, naše važnije nastojanje mora uvek biti da analitički razumemo ovo neodložno usredsređivanje na detinjstvo: na primer, da istražimo šta je to što uzdiže ova pitanja do apsolutno središnjeg položaja i čini ih tako neodložnim, i da analiziramo zašto je samo detinjstvo postalo takvo iznova osporavano područje. Samo koncentrisanjem na ove više teoretske preokupacije možemo zadržati mogućnost da govorimo o detinjstvu kao društvenom statusu po svom vlastitom pravu, sa svojim vlastitim programom rada. Zaista, mi ukazujemo da je samo sa jednom takvom analitičkom i teoretski usredsređenom perspektivom moguće pozabaviti se kako valja i odgovorno tim spoljašnjim zahtevima za istraživanje koji su vođeni politikom. Bez jednog takvog fokusiranja, detinjstvo je osuđeno da ostane, kao što je bilo u prošlosti, samo epifenomen* društva odraslih i njihovih interesovanja.

To je, dakle, *naša* preokupacija u ovom zaključnom poglavlju: da povežemo analitičke niti ove knjige i ukažemo na pravce u kojima bi se nove društvene studije detinjstva mogle ne samo plodnije teoretijski postaviti, već koje bi mogle, samo po sebi, dati više od skromnog doprinosa društvenoj teoriji.

Detinjstvo i društvena teorija

Inicijativa za teoretisanje o detinjstvu potekla je prevashodno od napredovanja u okviru sociologije i antropologije, disciplina koje mi kao autori reprezentujemo, i koje pružaju

* Epiphenomenon (grč.) – prateća, sporedna pojava, bez uzročne delotvornosti (prim. prev.)

potencijal za dalje interdisciplinarno proučavanje.¹ Zaista, kao što smo sve vreme nastojali da pokažemo, ovo čvrsto utemeljenje 'detinjstva' u okviru onoga što su u suštini sociološke preokupacije, proizlazi iz bliske veze između 'deteta' i ideje društvenog reda. Iako sami odrasli moraju biti ograničeni društvenim redom, deca pružaju živi primer samih margina tog reda, u pravom dirkemijanskom (Durkheim) stilu, njegove nestalnosti i, u stvari, njegove krhkosti. Deca u svakom trenutku ispoljavaju anarhistične tendencije i asocijalnost sve do samih granica tolerancije odraslih, a često i preko nje, i otuda njihovo vremensko i prostorno ograničavanje na 'detinjstvo' (vidi poglavlja 3 i 4). Ona su nepostojana, sistematski unose razdor, neobuzdana, tako da se deca, kao individualne manifestacije 'detinjstva', kognitivno savladavaju, mada jedva, pod mnoštvom različitih rubrika: dečija 'kreativnost', 'samo-izražavanje', 'primitivnost', 'jednostavnost' ili samo 'neukost', sve se pokazuje kao tradicionalna, često razvojna 'objašnjenja' toga kakva su deca. Ako bi odrasli imitirali takvo ponašanje kada ništa ne slave i kad nisu opijeni, u najboljem slučaju bi izazvali kategorizovanje u ekscentričnost (Hockey and James, 1993), a u najgorem, ludilo:

Ludilo ne predstavlja apsolutni vid protivrečnosti, već umesto toga status maloletništva, jedan aspekt sebe koji nema prava na autonomiju, i koji može postojati samo nakalempljen na svet razuma. Ludilo je detinjstvo. U institucijama za mentalno zdravlje sve je organizovano tako da se duševni bolesnici preobrazu u maloletnike. Oni se posmatraju kao 'deca koja imaju preterano mnogo snage i iskorišćavaju je'. (Foucault, 1967: 123)

Dakle, deca predstavljaju politički izazov društvenom redu usled njihovog neprestanog očekivanja ograničavanja, koje, kao što su pokazali Van Genep (Van Gennep) u knjizi *Obredi prelaska (The Rites of Passage)* iz 1908 i kasnije Turner (V. Turner, 1974), ocrta prostor uređenog i normalnog. U ovom slučaju, to je svet odraslih koji se uzima zdravo-za-gotovo. Otuda, na isti način kao što kriminološke studije služe da označe normativno ponašanje po sudskim pravilima, proučavanje detinjstva se može shvatiti kao da održava granice između moralno prihvatljivog i moralno neprihvatljivog, iako to ne mora biti njegova uobičajena namera. Uprkos tome, meta-naracija ostaje problem reda:

Možda sada možemo početi da uviđamo da je istrajna i dublja analitička tema, koja proizlazi iz simboličke uloge detinjstva kao ideje, fundamentalnija orijentacija ka očuvanju i društvenih i socioloških svetova. Kada govorimo o detetu, govorimo takođe o uspomenu na prošla vremena, predstavama o današnjim vidovima odnosa, i težnjama ka budućem stanju stvari ... Baš zbog te konceptualne kompleksnosti, svaka analiza detinjstva mora neumoljivo nastojati da razotkrije granice koje su postavljene oko iskustva, bilo da su te granice po svom tipu zdravorazumske, sociološke, obrazovne, psihološke, medicinske ili biološke. Na taj način postaje sve više moguće da se 'dete' zaista učini predmetom društvene teorije. (Jenks, 1996b: 11)

Dakle, u ovom smislu tvrdimo da je detinjstvo fundamentalno povezano sa glavnom preokupacijom društvene teorije.

Buduće analitičko proučavanje u novim društvenim studijama detinjstva prinuđeno je da nastavi produktivno ispitivanje ovog doprinosu pomoću daljeg združivanja disciplina. Sociolozi, antropolozi, psiholozi, društveni geografi, istoričari, filozofi i teoretičari sociopravnih studija, svi mogu mnogo toga pridodati celokupnom mozaiku naših saznanja o deci i detinjstvu, i zanimanja svake od ovih disciplina korisno su usmerena na različite teoretske aspekte. Na taj način, doći ćemo do potvrde gledišta koje je izraženo u ovoj knjizi, da se bez bavljenja detinjstvom ne može adekvatno objasniti društveno. Radi toga, odeljci koji slede skiciraju neke od ključnih teorijskih dimenzija koje bi mogle da se istraže udruženim, interdisciplinarnim proučavanjem detinjstva.

Za polaznu tačku, želimo da ukažemo na četiri središnje a ipak povezane, sociološke dihotomije (vidi Jenks, u štampi) koje bi mogle korisno usmeriti naše razmišljanje:

Struktura i delanje
Identitet i razlika
Kontinuitet i promena
Lokalno i globalno

U onome što sledi, nastojaćemo da pobliže objasnimo i upotpunimo ove dihotomije sa četiri dominantna diskursa o detinjstvu koje smo pretskazali na početku i koje smo upotrebili za organizovanje naše analize u ovoj knjizi:

Društveno strukturalno dete
Društveno konstruisano dete
Dete kao manjinska grupa
Plemensko dete

Razmatrajući ovde međusobno delovanje ovih konceptualnih arena, nudimo shvatanje, prvo, načina na koje razmišljanje o detinjstvu nužno odražava prirodu društvenog, i drugo, doprinošenja samog detinjstva unapređivanju našeg razumevanja tog društvenog sveta. Zatim ćemo u zaključku obrazlagati da ključne sociološke dihotomije kojima se bave savremene društvene nauke obezbeđuju platformu koja obećava i koja je konstruktivna za različite orijentacije ka istraživanju sa decom koje čine nove društvene studije detinjstva. Najzad, i uzastopno, takođe postaje očigledno da proučavanje detinjstva može mnogo toga reći o prirodi tih dihotomija.

Sociološke dihotomije

Prikazujući ukratko ove četiri sociološke dihotomije nećemo ni propisivati niti biti iscrpni. Umesto toga, naša intencija je da istaknemo ključne načine na koje one svedoče o detinjstvu tako što iznova bacamo letimičan pogled na sadržinu našeg teksta. Započinjemo sa onom najfundamentalnijom dihotomijom: struktura i delanje.

Struktura i delanje

Neosporno je da je koncept društvene strukture fundamentalan za disciplinu sociologije. Struktura je *primarno* heurističko sredstvo, koje je razvijeno da bi se objasnilo društveno kao područje postojanja različito od, i nešto više od, delovanja pojedinaca ili čak sume tog delovanja. Ako, kao što tvrdi sociologija kao svoju osnovnu ontologiju, društvo postoji kao objektivna stvarnost, onda postaje preko potrebno pokazati da postoji opipljiv način organizovanja koji uređuje i ponašanje individua i obrasce interakcije koji se održavaju između individua. Društvo nije ništa više, i ništa manje, od tih obrazaca interakcije, ili onoga što bismo mogli nazvati društvenim odnosima. A društvena struktura je transformisanje tih odnosa u oblik ideje; odnosno, 'struktura' je način na koji sociologija konceptualizuje te društvene odnose i njihova različita ispoljavanja.

Sociološki je problematično zamišljati društvo kao da je tek skup ponašanja ili samo skupina individua koje delaju. To je zbog toga što je društvo, u svojim raznolikim oblicima, izgrađeno različitim načinima na koje se delovanje i individue okupljaju u grupe ili zajednice ljudi. Da li treba da pretpostavimo da su grupisanja koja čine društvo sastavljena od individua koje, kao dinamički pojedinci, aktivno konstituišu i zajedno ostvaruju svoje odnose, a time stvaraju društvo kao proces? Da li 'društvo' proističe iz njihovog delovanja? Ili treba, s druge

strane, da verujemo da obrasci organizovanja oko društvenih odnosa poprimaju samostalno postojanje koje ovekovečuje te odnose i proizvodi 'društvo', uprkos delovanju individua?

U ovom drugom objašnjenju – koje možemo nazvati strukturalni prikaz – tvrdi se da je individua relativno pasivna što se tiče stvaranja društvenog; struktura se pojavljuje kao skup objektivnih i spoljašnjih okolnosti koje određuju ponašanje pripadnika društva kako stupaju u različite odnose ili grupe. Ovo je u suprotnosti sa prvim stanovištem – prikaz delanja – gde umesto toga razmatramo slobodnu volju koja stvara društveno kao proces.

No moramo biti jasni. Iako nema sumnje da je na delu jedna dihotomija, ova objašnjenja takođe čine kontinuum: oba stanovišta konceptualizuju 'društveno' kao izgrađeno od odnosa između pokornih članova koji su organizovani, odnosno strukturisani, na prepoznatljive načine. Prema tome, 'društveno' ima objektivnost, realno postojanje. U okviru prvog stanovišta društvo se posmatra kao da su njegove strukture proizvedene putem skladnog delovanja ljudi; te individue su kreativni akteri svog vlastitog, subjektivno smislenog toka delovanja i stoga razvijaju svoje međusobne odnose direktno putem tog delanja. U okviru drugog stanovišta, društvo i njegove strukture smatraju se sinonimima: društveno je nataložena mreža međusobnih odnosa koja i sama deluje tako što određuje ponašanje individua. Ovaj determinizam funkcioniše preko uslova koji su nametnuti izborima stavljenim na raspolaganje, i preko ograničenja koja su postavljena ljudskom ponašanju. Tako imamo dihotomiju koja je takođe kontinuirana u svom doživljenom iskustvu.

U okviru društvene teorije, ova dva stanovišta opstaju suspendirana u prilično antagonističkoj napetosti. Ona se ne smatraju kompatibilnima i izvor su mnogih suprotnosti u objašnjavanju društvenih fenomena. S druge strane, stvarni društveni odnosi i njihova uzročnost večno prebivaju u zaleđu između ovih krajnosti, i radikalno pristajanje uz jedno stanovište na štetu drugog dovodi do stvaranja nemogućih poteškoća: društveno delovanje neprestano i povratno stvara, i proizvedeno je, i delanjem i strukturom u jedno te isto vreme (Giddens, 1984).

Sve je ovo, kao što smo videli, relevantno za društveno teoretisanje o detinjstvu. Zaista, detinjstvo je dugo vremena bilo odličan probni poligon za ovu dihotomiju između delanja i strukture, jer su, kao što je ispitano u I poglavlju, većina pitanja pokrenuta u pogledu dečijih kompetencija, prava, odgovornosti i potreba, bila locirana u prostoru između tih polova. Beskonačne su varijante ovakvog rasuđivanja. No ono što vreba iza ovog dijapazona teoretskih objašnjenja je neki osećaj da društvo odraslih čini strukturu, a dete aktera, i da prvo određuje ili socijalizuje ono drugo. Bilo da se nastajanje deteta potvrđuje kao pojavljivanje Čomskijeve (Chomsky) duboko strukturalne sposobnosti (1965), parsonijanskog (Parson) 'primerenog internalizovanja normativno orijentisanih dispozicija za potrebe' (1951), Sisurelove (Cicourel) zamisli 'sticanja osećaja za društvenu strukturu' (1970) ili preko Spierovog (Speier) 'sticanja sposobnosti za interakciju' (1970), dihotomija ostaje. Zaista, u velikom delu tradicionalnog teoretisanja o deci, ona se prikazuje kao osnovna stvar za odnos između odraslih i dece, a otuda i za njegovu razumljivost.

Identitet i razlika

Naša druga dihotomija je ona identiteta i razlike, koja je i sama razrađivanje prethodne sociološke dvojnosti između »ja« i »drugog«. Ova nova formulacija podrazumeva proces uspostavljanja identiteta-sa i razlike-od, kao neprestanog problema »ja« i stanja definisanja i redefinisavanja. Fluidna i sa naglaskom na dijalektici menjanja, ona se razlikuje od tradicionalnije distinkcije između »ja« i »drugog«. Ova se oslanjala na snažan osećaj unutrašnjosti i identiteta, i

postulirala je lociranost i postojanost kategoričnih sistema koji omogućavaju stalnost »drugog«. Takvo shvatanje nije se najbolje uklapalo sa nastupajućim poststrukturalističkim bićem druge polovine dvadesetog veka, i pokrenulo je političku kritiku, na primer u antropologiji.

Ali uprkos raznovrsnom ponavljanju pitanja identiteta i razlike u savremeno doba, ono se neprestano provlačilo u tradicionalnim prikazima o detinjstvu, i najistaknutije se pojavljivalo u onima usredsređenim na detinjstvo i nastajanje. Od Pijažeovog (Piaget) 'decentralizovanja' deteta, preko Frojdovog (Freud) putovanja od ida do super-ega, do Midovog (G. H. Mead) rastojanja između »ja« i »mene«, ideje o identitetu i razlici povezane su sa diskursima o detetu. U svima njima pronalazimo višestruke ponovne razrade shvatanja da, ako individua predstavlja primer neke vrste projekta ili putanje vlastite namere, to zadobija neku smislenost samo po, i prema, potrebama i značenjima pretpostavljenog osećaja kolektivnosti. Stoga se dečije, kao i bilo čije, putovanje ka identitetu tiče osmišljavanja odnosa sa problemom reda tako da se svaka definicija »ja« i »ne-ja« može održati. Deca saznavaju ko su putem interakcije sa (obično) odraslim »drugim«. Prostornost ovog putovanja stoga je i kognitivna i interakcionalna, i tesno isprepletana sa stalnim pitanjem o refleksivnosti.

Kontinuitet i promena

Šta je sa dihotomijom koja se održava između kontinuiteta i promene? Deca se smatraju preciznim pokazateljem ove dimenzije. Ona u svom nastajanju zrače svežinom, novom perspektivom gledanja ka napred, dok nam istovremeno pružaju snažan i trajan, čak nostalgičan osećaj nas samih i naših aspiracija koje projektujemo na sutrašnjicu (James and Prout, 1990a). Preko dece, i u vezi sa detinjstvom, uzima se u obzir i priznavanje promene i doživljaj doslednosti u svakodnevnim društvenim odnosima. Kao što se primećuje, prostor detinjstva možda oduvek postoji, ali je imao promenljive obrise i intenciju (Qvortrup, 1994).

Da bi se zahvatile promenljive odlike ove dihotomije, odgovarajuće analitičko oruđe je 'kulturno reprodukovanje'. Kao što smo počeli da istražujemo u IV poglavlju, ideja kulturnog reprodukovanja poziva se na vremensku odliku iskustva svakodnevnog života koja se pojavljuje, premda preko raznih teoretskih stanovišta. To je koncept koji služi za artikulisanje dinamičkog procesa koji čini smislenom potpunu kontingentnost, s jedne strane, statičnosti i determinisanosti društvenih struktura, a s druge strane uvođenje novina i delanje koje je inherentno u praksi društvenog delovanja. Kulturno reprodukovanje nam dopušta da promislimo o nužnosti i komplementarnosti kontinuiteta i promene u društvenom iskustvu, i omogućava nam da posmatramo decu kao ontologije, kao životne puteve i primerke generacija, kao što je pokazao Burdje (Bourdieu, 1986) svojim proučavanjem modernih sistema obrazovanja. On je to smatrao neodvojivim od 'reprodukovanja' kulture dominantnih klasa preko njihove dece, što je mehanizam masovne socijalizacije koji služi da se osigura njihova kontinuirana prevlast, a takođe da ovekoveči njihovo prikriveno primenjivanje moći (Jenks, 1993). Kao što je na različite načine razmatrano u ovoj knjizi, iako deca nose obeležja ili kategorizacije svog društvenog reprodukovanja, ona su takođe stavljena u položaj samih aktera kulturnog reprodukovanja.

Lokalno i globalno

Poslednja od naših dihotomija, koja je možda interesantna naročito u poslednje vreme u društvenim naukama, je ona između lokalnog i globalnog. To se delom tiče prošlosti i budućnosti, ali takođe i ekstenzivnog društvenog kretanja od raznolikosti do onog što se može

generalizovati. Ko sveruštvena tendencija, ono čemu ovde prisustvujemo nije slučajno istorijsko spajanje epistemologija ili aktuelnosti, već opštija, a možda čak i svesna, posledica delovanja globalizacije. Pošto se geografska ograničenja sve više povlače i svet se nepokolebljivo kreće ka stanju 'jednog mesta', onda pitanja koja smo nekada postavljali o identitetu i razlici postaju usmerenija. Danas su upravljena na probleme ličnosti i sveopšteg stanja ljudske ontologije u kontekstu zajedničke ekologije, ekonomije i tehnonaučne kulture. To, međutim, ne podrazumeva ignorisanje ili umanjivanje ogromnog fizičkog divergiranja koje još uvek preovlađuje u ljudskom iskustvu, kada se razmatra komparativno (vidi poglavlja VI i VIII). Umesto toga, time se ukazuje na tendenciju da međunarodna i transkontinentalna politika, ekonomija, način razmena informacija i manipulisanje, dominiraju u doživljaju sebe kao čoveka.

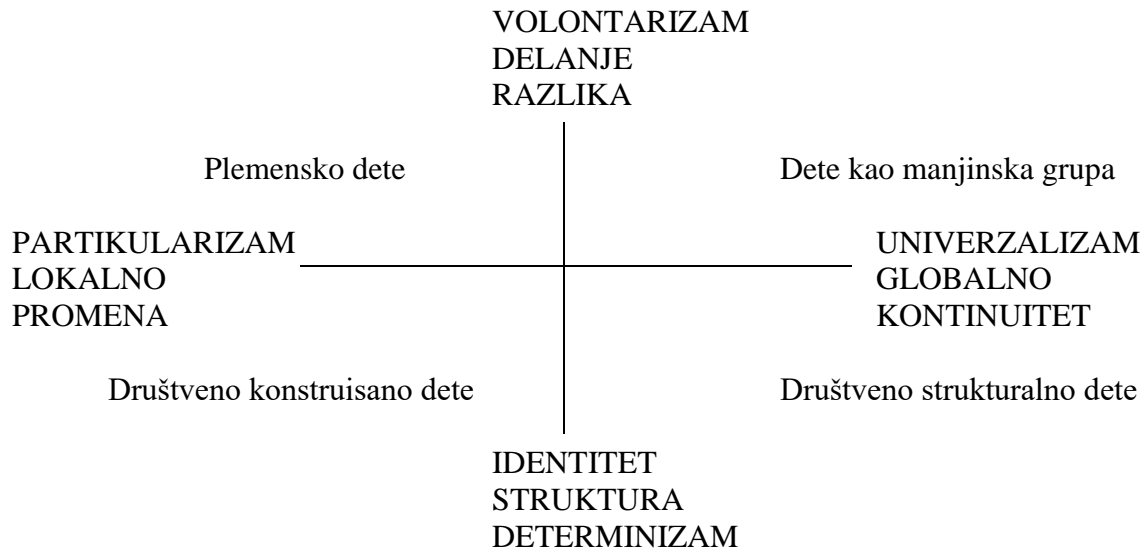
Naravno, društveno delovanje i dalje je smešteno lokalno, kao i njegovo tumačenje. Međutim, uzročnim strukturalnim silama koje utiču na njegovu istoriju i razvoj često se upravlja iz izvora koji nisu ograničeni na okvire određenih, prepoznatljivih granica. Bilo da razmatramo način života u Evropi i Severnoj Americi ili preživljavanje na Jugu, dečiju modu u Njujorku ili decu na ulicama Gvatemale, decu vojnike u Bosni ili »Kodeks zelenog krsta«^{*}, moramo se ipak pozabaviti činjenicom da se društvo koje oblikuje i ograničava svakodnevno iskustvo dece prostire preko granica nacionalne države (vidi VII poglavlje).

Zaista, ništa nije ostalo netaknuto nadiranjem modernosti, i mada su konkretna ispoljavanja modernosti koncentrisana, njen učinak i ikonografija su rašireni. Svojim tendencijama ka globalizaciji, shvaćenoj kao univerzalizacija iskustva, modernost je imala dramatično dejstvo na naše razumevanje prostora i vremena. Kao što smo videli u prethodnim poglavljima, deca se pojavljuju kao posredujuća figura, ali i simbol, naročito s obzirom na pitanja društvenog identiteta i pitanja rizika i dobrobiti. Deca su postala povod naših strepnji u pogledu prirode identiteta u svetu koji se ubrzano menja, a takođe i u vezi sa posledicama nagomilanih opasnosti koje su njegovi osnovni produkti, što smo mnogostrano ispitali u našem razmatranju dečijeg rada, zdravlja i telesnosti. Povrh toga, ako se pozabavimo decom, nailazimo takođe na simptome strukturalnih problema koje smo mi ili konstruisali, ili učestvovali u njihovom reprodukovanju i društveno i kulturno, od lokalizma 'opasnost od nepoznatih osoba', sve do globalizma pornografije na Internetu. Ono što je kritično u vezi sa ovom dihotomijom, kada se ponovo razmotri kao kontinuum, je to što postavlja univerzalizam 'detinjstva' oštro ocrtan u odnosu na njegovu svojstvenost.

Ono što smo pokazali izdvajanjem ovih ključnih dihotomija u sociološkom teoretisanju je da bitne teme 'deca' i 'detinjstvo' ne izmiču, i naravno da ne mogu izbeći, svom vraćanju. A zaista ne bi ni trebalo. U tu svrhu, sada ćemo demonstrirati kako se one uklapaju sa diskursima o detinjstvu koji su organizovali naše razmišljanje u ovoj knjizi, i na taj način ćemo otkriti kakav doprinos nove društvene studije detinjstva mogu potencijalno dati društvenoj teoriji.

To ćemo učiniti sugerisanjem da se interesovanja unutar društvene teorije grupišu i raspoređuju po četiri glavne filozofske dimenzije volontarizma i determinizma, i univerzalizma i partikularizma (vidi dijagram 2), i da te složene dimenzije obezbeđuju široku osnovu od koje se može započeti sa postavljanjem povezanijeg skupa pitanja u pogledu odnosa između delanja i strukture, identiteta i razlike, kontinuiteta i promene, i lokalnog i globalnog. A upravo putem lociranja četiri izrazita glasa novog društvenog proučavanja detinjstva u okviru ove matrice sociološkog interesovanja, možemo da naznačimo vrstu pitanja koja se mogu postaviti o društvenom svetu, i vrstu odgovora koje će po svoj prilici dati savremeno istraživanje detinjstva.

* *Green Cross Code* – kodeks bezbednog ponašanja dece u saobraćaju (prim. prev.)

Dijagram 2 Teorijsko područje društvenog proučavanja detinjstva

Dihotomije detinjstva

U znatnoj glavnici našeg teksta posvedočeno je o četiri nova i različita načina shvatanja 'deteta'. To su, da ponovimo ukratko, poimenice, društveno strukturalno dete; društveno konstruisano dete; plemensko dete, i dete kao manjinska grupa. Iako smo se svakom temom pozabavili na različit način pomoću ovih pristupa – na primer, pitanja u vezi sa dečijim radom i raznolikim detinjstvima obično se karakterišu strukturalnijim pristupima, dok proučavanja usredsređena na decu preovlađuju u razmatranju dečije igre – očigledne razlike između ovih pristupa prikrivaju niz porodičnih sličnosti. Mi tvrdimo da ih one ujedinjuju u njihovom suprotstavljanju, ili odbacivanju, glavnih analitičkih obeležja koja se dovode u vezu sa tradicionalnijim modelom deteta koje se razvija, što smo ponovili u našem uvodnom poglavlju. Tako se ispostavlja da su razlike manje značajne od sličnosti!

U svakom slučaju, nije nam namera da napravimo zasebnu tipologiju. Da ponovimo: važno nam je da pružimo analitički okvir koji će konsolidovati nove društvene studije detinjstva i da pokažemo putokaze za njihovo razvijanje. Zbog toga ćemo istaći preklapanja i područja podudaranja ova četiri diskursa, umesto nastojanja da označimo njihove razlike i započnemo jalov proces rigidnog i neprekidnog razdvajanja.

Primarna distinkcija između tradicionalnog shvatanja deteta koje se društveno razvija (koje u I poglavlju navodimo kao primer *prelaznog* teoretisanja) i naše četvorostruke klasifikacije 'novih' pristupa detetu (ove smo u I poglavlju nazvali *sociološka* shvatanja deteta), je ona koju treba napraviti između pojmova 'nastajanja' i 'postojanja'. Model deteta koje se razvija u društvu, koji je karakterističan za teoriju socijalizacije, uvek se bavi procesom promene i menjanja, i nagon ka ovom ontološkom nomadizmu predstavlja krajnji cilj društva odraslih. To se uvek pretpostavlja i uvek unapred ustanovljava. Stoga je dete koje se razvija u suštini epifenomenalno, njegovo samo 'nastajanje' čini ga nepotpunim:

Razmatrano unutar mnoštva disciplina i perspektiva, a takođe širom dijapazona različitih skupova interesovanja, detinjstvo se tretira kao etapa, strukturisani proces nastajanja, ali retko kada kao tok delovanja ili koherentna društvena praksa. Metafore tipa 'rast' koje se spremno usvajaju u

raspravama o detinjstvu, se sve odnose na prirodu onoga što tek treba da bude a što se ipak takođe pretpostavlja. Tako se o detinjstvu govori kao o: 'nastajanju'. (Jenks, 1996: 9)

Nasuprot tome, naša četiri 'nova' diskursa o detinjstvu shvataju dete kao 'postojanje'. Dete se poima kao osoba, status, tok delovanja, skup potreba, prava ili razlika – ukratko, kao društveni akter. I, kao što smo razmatrali kroz celu ovu knjigu, ovaj novi fenomen, dete kao 'postojanje', može se razumeti po svom vlastitom pravu. Ne mora mu se pristupiti sa pretpostavkom nedostatka sposobnosti, razuma ili značaja. Ipak, dete kao 'postojanje' nije statično jer je i ono u vremenu. Kao i svi društveni akteri, ono prebiva u istoriji. Stoga nema potrebe za odustajanjem od ideja o prošlosti i budućnosti samo zato što smo se odmakli od konceptualnog okvira koji se izriče o nastajanju: 'Dete je aktivno po svom vlastitom pravu, ne naprosto oponašanjem, već kao ... akter u svom vlastitom konstruisanju, i isto je tako prirodno akter kao i ma koji odrastao, u značenju delanja koje se odnosi na iniciranje delovanja vlastitim izborom' (Wartofsky, 1981: 199).

Da rezimiramo: epistemološki prekid za koji smo tvrdili da predstavljaju novi sociološki pristupi proučavanju detinjstva je pomak ka proučavanju stvarne dece ili doživljaja biti dete. Nasuprot tome, model društvenog razvijanja retko kada se uopšte bavi decom: deca su ili otelotvorenja razvoja ili pokazatelji pomoću kojih se mogu proceniti i odmeriti tranzicije i promene. Na primer, tradicionalna razvojna psihologija bila je neverovatna u svojoj posvećenosti da podesi dete prema 'stupnju' ili 'nivou' postignuća, a teorija socijalizacije je svojim oponašanjem tražila u izražavanju detinjstva nagoveštaje interakcionih veština odraslih kao korake ka dolaženju do odraslog doba. Takvi pristupi ostaju neupućeni u pogledu svakodnevnog, sinhronog doživljaja stvarnog življenja deteta 'kao deteta' u društvenom svetu.

Prema tome, da bismo bili određeniji što se tiče uvida koje pružaju nove društvene studije detinjstva, ponovo ćemo razmotriti naša četiri diskursa o detinjstvu. Isticanjem njihovih analitičkih karakteristika pokazaćemo ne samo kako daju različita shvatanja detinjstva, već da su ova nova poimanja po karakteru fundamentalno sociološka a ne razvojna. Kao što primećuje Kristensen (Christensen, u štampi), 'detinjstvo' samo po sebi nije analitička kategorija; to je empirijski fenomen kome 'treba' analiziranje. To se u ovoj knjizi postiže bavljenjem decom i detinjstvom, i eksplicitno i implicitno, s obzirom na ključne sociološke dihotomije koje karakterišu sociološke analize.

Društveno strukturalno dete

U ovom slučaju, umesto da nastupaju s gledištem da su deca marginalna u odnosu na društvo i da iščekuju integrisanje kao odrasli ljudi, teoretičari shvataju detinjstvo kao trajnu i prepoznatljivu komponentu svih društvenih struktura, kroz prostor i vreme:

Ima smila uporediti ideju o detinjstvu kao jednoj integralnoj formi i uobičajenu mudrost da deca treba da se integrišu u društvo. Mi smo ... izabrali drugačiju perspektivu od shvatanja detinjstva kao prelazne faze u životu svake pojedine individue: umesto toga, mi ukazujemo da je to *stalna forma*, koja nikada ne nestaje, makar se njegovi članovi neprestano menjali, i makar je i ono samo istorijski promenljivo. Ova druga stvar je važna zato što njegova istorijska promenljivost objašnjava njegova dinamička svojstva, a i dalje je neophodno razumeti uzajamni uticaj generacija u svakom datom vremenu. Međusobni odnos detinjstva i drugih strukturalnih formi – starosnih grupa, društvenih klasa, itd, - neprestano se menja u zavisnosti od društvenog sistema i društvenog poretka. Stoga moramo pratiti strukturalnu promenu detinjstva kao i svih drugih društveno-ekonomskih grupacija: one uzajamno utiču jedne na druge i u principu su izložene istim spoljašnjim silama. (Qvortrup, 1994: 23)

Deca su strukturalna kategorija, ona su deo samog konstituisanja društvenog života, te ih stoga treba shvatiti kao integralnu formu unutar svakog i bilo kog društvenog sistema. Deca su oduvek bila, a i dalje će biti, u društvu i iz društva, koja god bila njegova trenutna manifestacija. Postoji snažan osećaj univerzalnosti detinjstva i statusnog identiteta 'deteta'. Detinjstvo nije, i nikad ne može biti, shvaćeno kao istorijski izum. Kao takvo, dete u ovom pristupu postaje jedinica analize *sui generis* i stoga uporedivo sa drugim jedinicama koje sačinjavaju društveni sistem.

Dakle, unutar ovog diskursa, iako se analitičari interesuju za doživljaj detinjstva, to je često u pogledu njegovog međusobnog odnosa sa drugim kategorijama u društvu. Kako se detinjstvo doživljava u odnosu na adolescenciju ili odraslo doba? Ovakvo proučavanje spremno pristaje na mnoštvo drugih oblika institucionalnih pristupa društvenom svetu i prilično je poboljšano pomoću informacija koje su dobijene upotrebom demografskih tehnika i kvantitativnih podataka. Kada se kategorija detinjstva jednom pojmovno utemelji i tako učini manje problematičnom, ili makar pitanjem koje se ne tiče tumačenja, onda može početi odmeravanje i procenjivanje relativnih svojstava komparativnih konteksta. Otuda je Kvortrup (Qvortrup, 1984) mogao da pokrene petogodišnji program širokih razmera u vezi sa istraživanjem o uporednim životnim prilikama dece u industrijskim društvima, kojim je rukovođeno preko Evropskog centra za politiku socijalnog staranja i istraživanje iz Beča (the European Centre for Social Welfare Policy and Research in Vienna), koje je obuhvatilo dvanaest različitih zemalja (vidi poglavlja VIII i IX).

Međutim, iako 'društveno stukturalni' pristup empirijski uzima u obzir različita pojavljivanja fenomena detinjstva, on ostaje u suštini posvećen globalnom, više nego lokalizovanom, shvatanju deteta. Zaista, upravo iz te ravni empirijskog obilja on dobija svoju uverljivu snagu i politički uticaj. Međunarodno gledano, postoji mnogo dece; ona predstavljaju globalni fenomen. I, kao što smo videli, možemo početi sa iznošenjem komparativnih iskaza o nacionalnim državama prema tome kako se staraju o ovom znatnom segmentu njihovog građanstva. Slično tome, ako detinjstvo sačinjava koherentno, prepoznatljivo stanje ličnosti*, onda deca mogu polagati pravo na snažan osećaj identiteta jednih sa drugima; ona su prepoznatljiva iznutra i mogu doživeti solidarnost koja potiče od priznavanja zajedničkog položaja u društvenoj stukturi.

Ovaj diskurs omogućava povlačenje očiglednih paralela, na primer, između detinjstva i društvene klase, koja je već pokazana u ranoj marksističko-feminističkoj perspektivi posmatranja žena kao društvene klase. Po tom stanovištu, strukturalna različitost dece podvrgnuta je strukturalnom diferenciranju. Slično tome, decu treba shvatiti s obzirom na socioekonomske činioce, u odnosu na javno i privatno, njihovu relativnu primenu moći, i društveno olakšavanje njihove jedinstvene namere, bilo kao grupe ili kao individua:

Mislim da postoje ozbiljni razlozi za izricanje da su odnosi odrasli-deca odnosi proizvodnje u kojima se rad jedne klase (dece) eksploatiše od strane druge (odraslih). To predstavlja jaku tvrdnju, ali znači isto što i reći da se kvalitet života koji imaju odrasli unapređuje njihovim upravljanjem procesom odrastanja koji konstituiše aktivnosti u detinjstvu, a da otuda opada kvalitet života dece kako odrastaju. To je priroda eksploatacije jedne klase od strane druge. (Oldman, 1994: 163).

Dakle, ukratko, diskursi koji su koncentrisani oko 'društveno strukturalnog deteta' tvrde da je detinjstvo kategorija koja se može generalizovati, dugotrajna (iako promenljiva) karakteristika društvene stukture ma kog društva, koja je univerzalna, globalna i poseduje prepoznatljiv identitet.

* U originalu *personhood*, što bi se moglo prevesti kao »ličnosnost«, odnosno »biti ličnost« (prim. prev.)

Detete kao manjinska grupa

Prelazeći na naš drugi diskurs, o 'detetu kao manjinskoj grupi', ono što uočavamo u pogledu mnogo toga je otelotvorenje empirijske i ispolitizovane verzije 'društveno strukturalnog deteta'. Unutar ovog tipa diskursa, detinjstvo je takođe shvaćeno kao univerzalna kategorija s obzirom na njegova prava, odlike ličnosti (*personhood*, prim. prev.) i statusnog identiteta. Rani manifest 'deteta kao manjinske grupe' predložio je Holt (Holt), koji je izložio:

Tek poslednjih godina počeo sam da se pitam da li bi mogli postojati drugi ili bolji načini da mladih ljudi žive. Do danas sam počeo da verujem da je činjenica biti 'dete', biti potpuno ponizan i zavisian, da te drugi ljudi smatraju mešavinom skupe gnjavaže, roba i prvorazrednog kućnog ljubimca, više škodi mladim ljudima nego što im koristi. Umesto toga, predlažem da se prava, privilegije, dužnosti, odgovornosti odraslih građana stave *na raspolaganje* svakoj mladoj osobi koja želi da ih primeni. (1975: 15)

Ova vrsta diskursa prepoznaje da se između dece pravi strukturalna razlika unutar društva, i da ona kao takva različito doživljavaju primenu moći, a naročito u njenim institucionalizovanim i ozakonjenim vidovima. Takođe se uzima za temelj da su toj deci njihove potrebe i prava različito pripisana i ograničena u zavisnosti od dominantnih paternalističkih ideologija, premda se aktiviraju iz razloga 'dobronamernosti' i 'brižnosti':

koncepti prava su prvobitno bili zasnovani na vrednostima racionalnosti, nezavisnosti i slobode. Pošto se te karakteristike poistovećuju sa odraslim dobom a ne sa detinjstvom, one doprinose uobičajenim pretpostavkama da deci treba uskratiti građanska prava; umesto toga se obično naglašava potreba deteta da bude zaštićeno. (Alderson, 1993: 45)

Slično tome, iz sociopravne perspektive, Roš (Roch) uverava da:

obavezivanje na dečija prava zahteva uvažavanje od strane tradicija većine (odraslih) drugačijeg života koji žive naša deca i njihovog drugačijeg, ponekad nespretnog, izražavanja u privatnom kao i javnom svetu. Biće i nekonsekventnih priča. To novo razgovaranje biće teško zato što se, uprkos pogodnosti reči, ono ne odigrava između ravnopravih osoba, i zato što su u ovom postmodernom svetu izbrisani tradicionalni znaci upućivanja na ispravno i pogrešno. (1996: 37)

A uzevši u obzir rastući nesklad između našeg postepeno sve prosvetljenijeg shvatanja statusa dece kao manjinske grupe i političkih mera u vezi sa tim, Meson (Masson) je izneo da: 'I dalje postoji širok bezdan između mišljenja da mladi ljudi sazrevaju i mogu postati nezavisni pre svog punoletstva, i praktične stvarnosti zavisnosti koja se konstruiše sklanjanjem državnih novčanih sredstava od ove starosne grupe' (1995: 229).

Kao status koji postoji u svim društvima, detinjstvo kao 'manjinska grupa' je takođe shvaćeno kao univerzalno iskustvo. Globalno, sva su deca eksploatisana u različitoj meri, a njihova ljudska prava nedovoljno izražena i neprikladno primenjena. Empirijski se to događa širom dijapazona raznih stepena oslobođenosti, koje obeležavaju, na primer, razlike u rodu i etnicitetu. Ali grupa koja je proglašena 'manjinom' ne može razglasiti takvo unutrašnje raslojavanje a da time ne oslabi solidarnost svoje nedavno utvrđene grupisanosti, kao što je postalo očigledno u prvim danima feminizma: crne žene iz radničke klase su verovatno imale više toga zajedničkog, u strukturalnom smislu, sa crnim muškarcima iz radničke klase, nego sa belim ženama iz srednje klase.

Ova paralela nije slučajna: dok 'društveno strukturalno dete' polaže pravo na metaforične (i značajnije) veze sa analizom društvene klase, 'dete kao manjinska grupa' može se videti oštro ocrtano uz ženski pokret. Ono je takođe izloženo procesima diskriminacije koji su hijerarhijski

raspoređeni kroz rod i kroz starosno doba. Stoga, kao što pristaje grupi koja tvrdi da je različita od mejnstrima društva i da ima marginalni status, diskurs koji se dovodi u vezu sa 'detetom kao manjinskom grupom' ima takođe političku postojanost, što ne znači da se umanjuje vrednost njegove aktivne uloge u zalaganju za promene. Ali grupa koja treba da postane za-sebe a ne samo po-sebi mora biti shvaćena, analitički, preko kontinuiteta, umesto s obzirom na prilagodljivost promenama. Na taj način teoretičari koji deluju iz perspektive 'dete kao manjinska grupa' prikazuju dete kao bezvremeno.

Ukratko, pristup 'dete kao manjinska grupa' je univerzalistički, izdiferenciran i globalan, i ne uspeva da dođe do oslabljanja kroz istorijski proces. On vidi decu kao svesna i aktivna bića sa svesnošću, u iščekivanju mobilisanja.

Društveno konstruisano dete

Naš treći diskurs o detinjstvu je onaj o 'društveno konstruisanom' detetu. Ovo dete pripada društvenim strukturama ali ni u kakvom smislu fiksiranosti. No ono što je izuzetno u ovoj formulaciji detinjstva je pristajanje uz radikalni relativizam. Ovaj iskaz, međutim, ne treba shvatiti kao kritikovanje ili odbacivanje. Zapravo, taj relativizam se smatra analitičkim sredstvom za unapređivanje osobene i pristrasne, ili vezane za perspektivu, prirode razumevanja detinjstva, poboljšanje fenomenološke strategije 'stavljanja u zgrade'. To podrazumeva združene epistemološke postupke povratka samom fenomenu, a zatim pokazivanje kako je konstruisan ili na različite načine uspostavljen u svakodnevnom životu. Dakle, unutar tipa diskursa 'društveno konstruisanog' deteta ne postoji suštinsko dete, već uvek ono koje je izgrađeno putem konstitutivnih praksi, bilo u jakom ili slabom značenju.

Jako značenje društvenog konstruisanja detinjstva bilo bi jedna vrsta istoricizma koji smatra dete proizvodom svog vremena i materijalnih okolnosti, neka vrsta marksističkog deteta koje je određeno svojim odnosom prema sredstvima proizvodnje; načinom roditeljstva; ili čak sredstvima obrazovnog obezbeđivanja. Na primer, Stenton-Rodžers (Stainton-Rogers) zahvata ovo značenje u svojoj raspravi o relativnim 'društvenim stvarnostima':

Ne postoje čvrsto uspostavljeni principi za ustanovljavanje kada razmimoilaženja u pogledu toga kako se gleda na stvari postaju dovoljno značajna da bi se o njima govorilo kao o različitim društvenim stvarnostima. Međutim, obično se pretpostavlja da što su udaljeniji ljudi jedni od drugih (s obzirom na istorijsko vreme, geografski položaj, kulturu ili klasu), to je verovatnije da će imati drugačije svetonazore. Takođe je opšte prihvaćeno da ideologije podrazumevaju različite društvene stvarnosti, te tako marksisti i kapitalisti 'drugačije vide svet' ... Suprotstavljene društvene stvarnosti mogu istovremeno postojati unutar složenog društva, i čak se bore 'u našim glavama', Kada socijalni konstrukcionisti razmatraju detinjstvo, oni se bave ovim različitim društvenim stvarnostima. (1989: 24).

S druge strane, slabo značenje društvenog konstruisanja detinjstva može se naći u onoj vrsti teorije diskursa koja navodi da se dete stvara putem dominantnih načina govora koji postoje u pogledu starosnog doba, zavisnosti, razvoja (Burman, 1994) ili porodice. Na primer:

Taj koncept diskursa premašuje DeSosirovu (De Saussure, 1983) distinkciju parole/langue time što postavlja 'diskurs' kao skupove pojmova i jezik pomoću kojeg se pomišljaju kao neodvojive od, i stopljene sa, društvenim praksama i institucijama. Ideje, pojmovi, znanje, načini govora, itd. kodifikuju društvene prakse i redom ih konstituišu.

U okviru tih diskursa, stvaraju se pozicije subjekta (kao što je 'dete'). Dakle, kada se posmatra sa te tačke gledišta, različiti diskursi o detinjstvu konstituišu detinjstvo (i decu) na različite načine – ne samo kao skupove akademskog znanja, već isto tako i u društvenim praksama i institucijama. (James and Prout, 1990b: 25)

Ovakvo proučavanje ulazi u okvire 'socijalnog konstrukcionizma' i deo je smišljenog pokušaja oslobađanja deteta od ograničenja naturalizma, time što se detinjstvo otvoreno postavlja u oblast kulturno lociranog i otuda konstituisanog od strane ljudi. Samo pomoću ove zamisli, dete je postalo dostupno za razmatranje, a detinjstvo izloženo osporavanju. Sada se može uvideti kako višestruki diskursi i konačne strukturalne sile doprinose našem kolektivnom uvažavanju stanja detinjstva. Tako su, putem uočljivosti, ti diskursi postali izloženi dekonstruisanju, a strukturalno ograničenje spremno za analizu. Najzad, unutar diskursa tipa 'društveno konstruisanje detinjstva', vreme je postalo kritična dimenzija i omogućava da se samo razumevanje detinjstva shvati kao istorijski kontingentno.

Stoga je u okviru ovog pristupa naše shvatanje detinjstva zapravo uvek disjunktivno; uvek je strukturisano, bilo na slab ili jak način, ali uprkos tome temporalno i podložno promeni. Prema tome, 'društveno konstruisano' dete je neminovno lokalni a ne globalni fenomen, i ima tendenciju da bude izuzetno partikularističko.

Plemensko dete

Konačno dolazimo do našeg četvrtog diskursa o detinjstvu, onog na koji smo ukazali kao na 'plemensko dete'. Baš kao što se dete 'manjinska grupa' nalazilo u naročitom odnosu prema 'društveno strukturalnom' detetu, tako se isto i 'plemensko dete' može, na više načina, protumačiti kao empirijska i potencijalno ispolitizovana verzija 'društveno konstruisanog' deteta. Mogli bismo pretpostaviti da, iako je metaforična a ne strogo deskriptivna kategorija, ovaj način govora o detinjstvu vodi poreklo od antropološke literature, od Lisjen Levi-Brila (Lucien Lévy-Bruhl), Franca Boaza (Franz Boas), preko Margaret Mid (Margaret Mead), sve do dana današnjeg:

Iako su sve kulture pridale značaj fizičkim razlikama u polu i starosnom dobu, može se pokazati da su društveni svetovi u kojima ti fizički znaci postaju značajni tako temeljno različiti da već vršimo analitičko nasilje kompleksnim konstelacijama značenja i praksi kada izdvajamo pojmove muškog i ženskog ili detinjstva i odraslog doba, i nastojimo da ih poredimo u različitim kulturama. Ti termini već pretpostavljaju svet *zapadnjačkih* kulturnih pretpostavki – na primer, da su polne ili starosne razlike samorazumljivo dihotomne i da definišu parametre za isključive identitete. (Stephens, 1995: 5-6)

Ali to se takođe pojavljuje u dramatičnom i više populističkom obliku etnografskog proučavanja Opijevih (Opies), kao što smo ispitali u V poglavlju:

Istraživač folkloru i antropolog mogu, a da ne otputuju ni milju dalje od svog praga, da ispituju bujajuću kulturu koja nema svest o sebi (reč 'kultura' ovde se upotrebljava namerno), koju kultivisani svet ne primećuje, i na koju vrši tako slab uticaj, kao da je u pitanju kultura nekog domorodačkog plemena koje iščezava i proživljava svoju bespomoćnu egzistenciju u zaleđu prirodnog rezervata ... Kao što je istakao Daglas Njutn (Douglas Netwon): 'Bratstvo dece širom sveta je najveće od svih divljih plemena, i jedino koje ne pokazuje nikakve znake izumiranja.' (Opie and Opie, 1977: 25)

Međutim, diskurs 'plemenskog' deteta ne govori ni o integrisanom i funkcionalnom segmentu društvenog sistema, niti o ugnjetavanoj grupi unutar društvene strukture. Iako je 'plemensko' dete neminovno, i u različitom stepenu, uslovljeno postojećim formacijama ili društvenim stvarnostima, ono se shvata i politički i analitički s obzirom na njegovu odvojenost. Ali ta odvojenost i potencijalna izolovanost je i sama stečena; ona nije prirodno, ili čak gerontokratski, data. Zapravo, odvojenost 'plemenskog' deteta je pitanje samoodržive autonomije i prema tome kritičko ispoljavanje delanja po strukturi. U tom smislu bi se moglo ispostaviti da je prethodna formulacija 'kulture' detinjstva od strane Opijevih, napokon, ipak važna. 'Plemenska' deca nastanjuju društvenu kategoriju koja je, u suštini, njihova vlastita. Njihovu kulturu treba

posmatrati kao samoodrživ sistem znakova, simbola i rituala koji propisuje celokupan način života dece unutar određenog društveno-istorijskog okruženja.

Ovakvo shvatanje svakako preuzima mnogo toga iz socioloških i antropoloških gledišta o kulturi, pre nego gledišta kritičke estetike, ali politički izazov koji predstavlja i urgentnost njegovih zahteva za artikulisanjem imaju mnogo više toga zajedničkog sa konceptom 'potkulture' koji se promenio preko Altisera (Althusser) i Gramšija (Gramsci) do rečnika savremenih »Studija kulture«. Otuda nezavisnost iz sveta odraslih koja se pretpostavlja u konceptualizaciji 'plemenskog' deteta pruža potencijal za opiranje normalizujućem dejstvu starosnih hijerarhija, obrazovnih mera, teorija socijalizacije i običaja podizanja deteta. Tumačeći Holovo (Hall) shvatanje kulture/potkulture kao 'onaj nivo na kojem društvene grupe razvijaju posebne obrasce života i daju ekspresivni oblik svom društvenom i fizičkom ... iskustvu' (Hall et al., 1976: 27), možemo takođe uvideti da 'plemensko' dete zahteva, ili čak kliče, razumevanje po svom vlastitom pravu. Ono nije deo društvene piramide podrške koja je konstruisana u obožavanju racionalnog sveta odraslih.

Mada su »Studije kulture« na kraju apsorbovale kritikovanje zbog njihove prevashodne posvećenosti iskustvu adolescenata, nije teško uvideti zašto je ta potkultura izrazito primamljiva u pogledu razumevanja i mladih i detinjstva. Kako je to formulisao Hebdidž (Hebdige):

Sada se možemo okrenuti značenju potkultura mladih, pošto je pojavljivanje takvih grupa na spektakularan način označilo neuspeh konsenzusa iz posleratnog perioda ... izazov hegemoniji koji predstavljaju potkulture ne postavljaju one neposredno. On je zapravo izražen na prikriveni način. Prigovori se stavljaju, protivrečnosti pokazuju ... na izrazito površinskom nivou pojavnosti: odnosno, na nivou znakova ... Stil u potkulturi je, dakle, bogat značenjima. Njene transformacije idu 'protiv prirode', ometajući proces 'normalizovanja'. Kao takve, one su gestovi, kretanje ka govoru koji vređa 'nemu većinu', koji osporava princip jedinstva i kohezije, koji protivreči mitu konsenzusa. (1979: 17-18)

Upravo taj partikularizam i otuda analitičko izolovanje 'plemenskog' deteta pristaje na metode antropologije i, zaista, nailazimo na skoro neprestano primenjivanje etnografije u ovoj vrsti proučavanja. Tako je, na primer, Keli-Birn (Kelly-Byrne, 1989), obavljajući dužnost bejbi-sitera u toku prilično dugog perioda, preuzela istraživačku ulogu posmatrača-učesnika pri vršenju svog zaduženja. Bavljenje time prouzrokovalo je aktivno uključivanje u proučavanje dečije aktivnosti igranja iz perspektive deteta i tako razotkrilo nešto poput kodiranog delovanja i simboličkih razmena 'plemena'. Takođe uočavamo da Bakingemova (Buckingham, 1994) analiza dečije kulture u odnosu na masovne medije pokazuje da im dopušta autonomiju u kulturnom primanju. To ih oslobađa od očiglednijih i popularnih shvatanja da su ona naprosto i pasivno žrtve determinacije izopačenošću odraslih putem filma, videa i TV-a (vidi takođe Morley, 1995).

Uporno naglašavanje osobenog karaktera 'plemenskog' deteta i njegovo neminovno odbijanje da bude formulisano na globalnoj osnovi, vodi drugim zanimljivim i demistifikujućim elementima unutar ovog diskursa. 'Plemenska' deca ne moraju potpadati pod uticaj bilo romantičnih ili prosvetiteljskih priča. Takva deca mogu biti neprijatna; okrutna; siledžije; potpuno zaokupljena sobom ili zainteresovana samo za sebe; sebična; nemilosrdna; rasisti i seksisti. Ove 'plemenske' potkulture, s obzirom da ne teže ustanovljenoj moralnosti odraslih, ne moraju biti 'fine'. Zaista, svakodnevno saznajemo da su stvarna deca seksualna, a ponekad i ubice. 'Plemensko' dete je svojevoljno i osobeno; ono primenjuje snažan osećaj samoodređenosti i konačno je locirano u određenom vremenu i prostoru.

Zaključak

Prema tome, na kraju možemo primetiti kako se nove društvene studije detinjstva na različite načine bave ključnim dihotomijama koje su, kao što smo tvrdili ranije, oblikovale, a svakako će nastaviti da oblikuju, pitanja koja se postavljaju i tumačenja koja pružaju naučnici društvenih nauka. Iako intenzitet i opsežnost tog bavljenja može varirati od jednog do drugog istraživača i objašnjenja, ono što je važno je potencijal za to proučavanje. Pristupi koji naglašavaju dečije delanje pokreću drugačija pitanja u pogledu položaja i procesa društvenih promena od onih kojima daju prednost strukturisaniji pristupi. Diskurs plemenskog deteta istražuje dečije delanje u različitim, lokalizovanim okruženjima, dok perspektiva koja je više socijalno konstrukcionistička razmatra uslove mogućnosti tih dečijih identiteta na pojedinim poprištima. Slično tome, ideje o razlici detinjstva i dečijim identitetima dobija analitičku snagu kada se postavi pored pitanja strukture, delanja i globalizacije. Perspektiva manjinske grupe navodi nas da se pitamo o tome kako se dečija 'različitost' aktivno preuzima u globalnom kontekstu; društveno strukturalni pristup može ispitati kako dečije strukturalne pozicije deluju na oblikovanju univerzalnog, ali raznolikog, statusnog identiteta 'deteta'.

Međutim, ako se posmatra sveobuhvatno, kao u dijagramu 2, ovo grafičko predstavljanje nije samo zgodno i prikladno već takođe, po našim predviđanjima, korisno. Pokretanjem nekih novih pitanja, ili preformulisanjem starih pitanja u novom svetlu, takođe se priznaje da u postojećem teorijskom i empirijskom proučavanju postoji mogućnost kretanja od jednog do drugog pristupa. Tako su 'društveno konstruisano' dete i 'plemensko' dete često u bliskoj vezi, u sporazumu, ili čak izostavljeni u pristupima koji su prihvaćeni u studijama detinjstva. Pritom identična fluidnost i potencijal za kreativnost postoje kod 'društveno strukturalnog' deteta i deteta kao 'manjinske grupe'. Ipak, kretanja u drugom pravcu su relativno retka. Stoga su 'društveno strukturalno' dete i 'društveno konstruisano' dete zatvoreni u različitim, pa čak antagonističkim formulacijama, kao što su i dete kao 'manjinska grupa' i 'plemensko' dete.²

Prema tome, prepoznati na ovaj način preklapanja i područja moguće sinteze pristupa predstavlja neprestano ponavljanje intencije ove knjige: ne da se zaključi debata, već naprotiv, da ona se otvori za širu raspravu, naročito s obzirom na društvenu teoriju. Takođe nam je bila namera da iznesemo opsežan prikaz različitih načina na koje se studije detinjstva mogu, pomnim teoretisanjem, delotvornije i pronicljivije pozabaviti onim debatama o politici ili o socijalnom pitanju koje već dugo vremena daju oblik pravcu istraživanja. Dakle, četiri pristupa koje smo identifikovali i ilustrovali u sadržaju ovog teksta predstavljaju platformu za buduće pokretanje istraživanja i načine ispitivanja koji bi mogli zgodno proizaći iz novih društvenih studija detinjstva, da bi se združili u poduhvatu *teoretisanja o detinjstvu*.

Beleške

¹ Ovim se ne umanjuje vrednost doprinosa koji je već dala psihologija (vidi, na primer, Burman 1994; 1996; Woodhead 1996), društvena geografija (vidi Sibley 1995; Valentine 1996; u štampi), istorija (Cunningham 1991; Steedman 1995); sociolegalne studije (vidi Freeman 1979) i filozofija (vidi Archard 1993). Zaista, formulacija 'nove društvene studije detinjstva' nastoji da izbegne takvu isključivost i isključivanje.

² Ova primedba vodi nas možda do sledećeg nivoa meta-teorije – da možda prisustvujemo suprostavljanju materijalističkog i idealističkog stanovišta. Tako se 'društveno strukturalno' dete i dete kao 'manjinska grupa', s obzirom da su materijalno utemeljeni, manje radikalno suprotstavljaju prethodnoj paradigmi prelaza deteta 'koje se razvija', nego 'društveno konstruisano' i 'plemensko' dete. Ovo smo već nagovestili u poglavlju VIII.